

Pärekatto

Pärekatto

Pärekaton käsitteitä	3
Pärekatot Suomessa	6
Päreiden höyläys ihmisvoimalla	
Päreiden höyläys vesi- ja tuulimyllyn avulla	
Pärehöylän kehittyminen	
Pärekaton huolto	8
Pärekaton puhdistus	
Pärekaton paikkaus	
Päreiden valmistus	10
Rungon käsitteleminen	
Puukkopäreiden valmistus	
Pärekaton teko-ohjeet.....	14
Vanhan katteen purku	
Uuden katteen ladonta	
Piipunjuuret	
Ulkojiirit	
Sisäjiirit	
Kirjallisuus ja linkit	18

Tämä kortti perustuu 1.1.2000 julkaistuun korjauskorttiin 19 *Pärekaton korjaus*, joka on päivitetty 4.8.2025.

Päivitys

Päivi Eronen

Erkka Pajula

Museoviraston ohjausryhmä

Teiju Autio

Elisa Heikkilä

Robin Landsdorff

Jan-Philip Schaubman

Valokuvat

Museovirasto, ellei toisin mainittu

Piirustukset

Maria Luostarinen

Toimitus ja taitto

Juha Päätalo

Kansikuva

Kurssin talon katto, Seurasaari

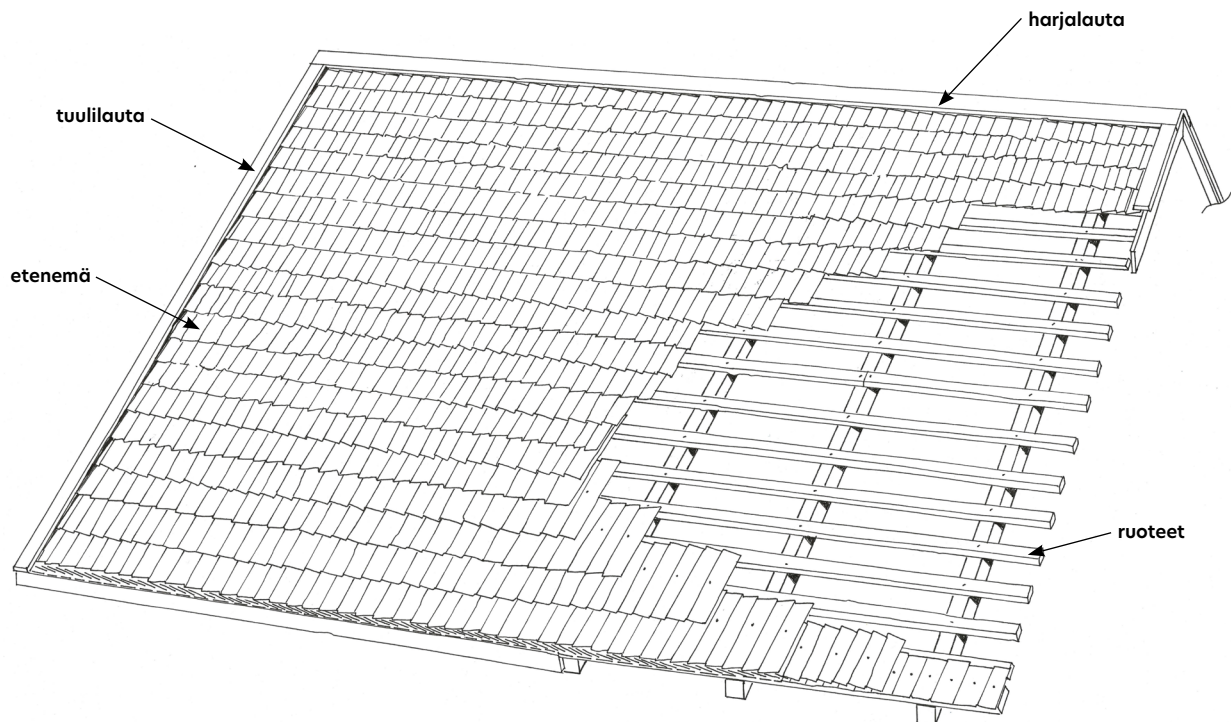
kuva: Erkka Pajula

Elokuu 2025

ISSN 2489-2947

Tämä korjauskortti sisältää yleisiä periaatteita pärekaton korjauksesta. Kortissa esitetään suosituksia, ja ratkaisut on kussakin tapauksessa harkittava erikseen.

Pärekaton käsitteitä

Pärekatto on tärkeä osa suomalaista rakennushistoriaa. Se yleistyi 1800-luvun loppupuolelta lähtien nopeasti pärehöylän käytön ja teollisesti tuotettujen rautanaulojen myötä. Monissa historiallisissa rakennuksissa on edelleen pärekatto. Tämä kortti auttaa ylläpitämään tätä rakennusperintöä. Kortti antaa ohjeita materiaalin hankinnasta aina pärekaton tekemiseen asti. Oheisen sanaston tarkoitus on helpottaa tämän kortin käyttöä.

Etenemä

Päreen näkyviin jäävä osa. Käytetään myös nimitystä *terä*, *suomus*, *räätty*.

Harjalauta, harjapäre

Katon harjan peittävä lauta tai päre.

Höyläpäre

Käsihöylällä tai konevoimalla puusta höylätty päre.

Kampalauta

Hammastettu lauta tai rima, jolla säädetään pärevivin korkeutta (kuvat 3 ja 23). Käytetään myös nimitystä *nostorima*, *käsivarret*, *väärät katajapuut*, *käpälet*.

Linjalauta, riialauta

Lauta jolla pärerivit eli suomus linjataan (kuvat 3 ja 23). Käytetään myös nimitystä *riivulauta*, *kiivulauta* sekä Pohjois-Suomessa *astutuslauta*.

Lohkopuu

Käsityökaluilla puun rungosta sen syiden suuntaisesti lohkaistu kappale.

Puukkopäre

Kiskomalla tai lohkomalla käsityönä tehty päre. Käytetään myös nimitystä *veitsipäre*, *veittipäre*, *vuolupäre*, *tikkupäre*.

Päremotti

Päreiden pinoamistapa, jossa pärepinon korkeus on yksi metri, pituus yksi metri ja leveys päreen pituus (kuva 2). Käytetään myös nimitystä *pino-metri*, *päreneliö* tai *päremetri*. Motista saadaan noin 10-12 m² pärekattoa.

Päresyli

Päreiden pinoamistapa, jossa korkeus on kaksi metriä, pituus kaksi metriä ja leveys päreen pituus (osassa maata 1,8 m x 1,8 m x päreen pituus). Sisältää noin 7 500 pärettä. Päresylistä tulee kolminkertaista katetta 90 m² ja nelinkertaista katetta 60 m². Kolminkertaiseen katteeseen menee noin 100 pärettä/m², nelinkertaiseen katteeseen noin 125 pärettä/m².

Ruoteet

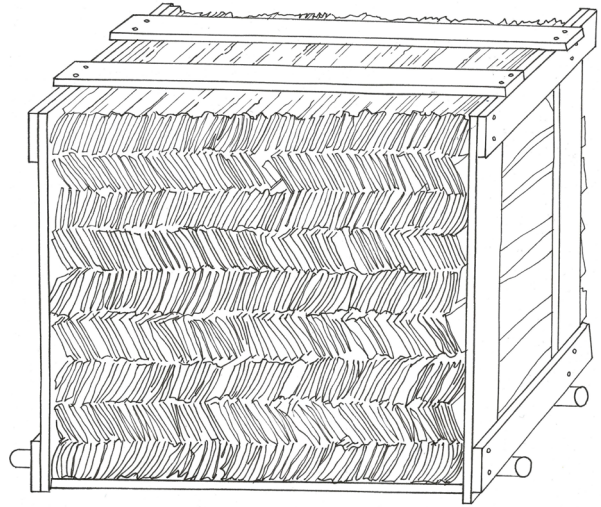
Ruodelaudat päreiden kiinnitysalustana, tehty yleensä harvalaudoituksena, jotta päreet pääsevät tuuletumaan alapuolelta. Käytetään myös nimitystä *orsikellekset*.

Särös

Pärepölliin neljänneistä pienemmät jakokappaleet. Käytetään myös nimitystä *salike*, *kalikka*, *pirkale*.

Tuulilauta

Lappeen räystääsaluiden reunalauta. Käytetään myös nimitystä *piilauta* sekä erityisesti Karjalassa *sevelauta*.

Kuva 2: Päremotti.

Kuva 3: Pärekaton tekoa Seurasaaren ulkomusessa. Kuvassa näkyy myös hammastettu kampalauta ja linjalauta. Tässä katossa on poikkeuksellisesti umpilaudoitus, joka kulkee harjalta räystäälle, koska se on tehty vuoliaisten päälle. Yleensä ruodelaudoitus on harva, jotta päreet pääsevät kuivumaan altapäin.

Pärekatot Suomessa

Kuva 4: Arkistokuva pärekattotalkoista vuonna 1948.

Vaikka pärekaton historia ei oletettavasti ole 200:ta vuotta pitempi, ovat sen varhaisvaiheet yhä osittain selvittämättä. Paikallisia, toisistaan poikkeavia pärekaton tekotapoja tulee esiin koko ajan.

Rakennusten kattaminen päreillä alkoi maassamme 1830-luvulla. Pula tuohesta vaikutti keskeisesti malkakattojen vähenemiseen ja lauta- sekä pärekatteiden yleistymiseen Suomessa. Tuohen vähenemisen lisäksi pärekatteiden yleistymistä vauhditti puumateriaalin arvon kohoaminen sekä rautanaulojen tulo markkinoille 1850-luvulla. Alussa käytettiin prässinauloja eli leikattuja nautoja. Naulojen valmistustekniikan kehittyessä siirryttiin käyttämään kirkkaita lankanauloja.

Ensimmäiset päreet maassamme valmistettiin käsityönä kiskomalla. Kiskomalla valmistettiin pääasiassa valaisin- ja koppapäreitä, mutta myös puhdetöinä kattopäreitä. Työ oli hidasta ja raskasta. Osassa maata "kiskopäreet" tehtiin erityisellä päreveitsellä, jossa oli kahvat molemmissa päissä. Kiskotut päreet eli puukkopäreet kestävät vanhojen tietolähteiden mukaan kolminkertaisen iän verrattuna höylättyihin päreisiin.

Pärekattojen valtakausi ajoittuu 1850-luvulta aina sotien jälkeisiin vuosiin 1950-luvulle. Varsinkin maaseudulla pärekatot olivat yleisiä vielä 1950- ja 1960-luvuilla. Paikkakuntien välillä oli hyvin paljon paikallisia eroja. Kaupunkialueilla pärekatot olivat palovaarallisia kiellettyjä. Kiellosta huolimatta päreitä kuitenkin käytettiin asutuskeskuksissa muun muassa jälleenrakennuskauden aikana materiaalipulan takia.

Maaseudulla pärekattojen esiintymishuippu oli 1930-luvun lopulla, jolloin yli 83 prosenttia asuinrakennuksista oli pärekattoisia.

Aikanaan pärekattoja on voitu käsitellä punamullalla, savivellisivellyllä, kalkkivellillä tai tervavedellä. Lisäksi pärekattoja on voitu suojata syttymiseltä vesilasimaalilla tai tervalla, jonka päälle on siroteltu hiekkakerros. Erityisesti aikoina, kun pärekattoisissa taloissa on ollut tulisijoja, on pärekaton syttymistä joskus pyritty estämään erilaisilla pintakäsittelyillä.

Päreiden höyläys ihmisvoimalla

Päreiden käyttö katemateriaalina yleistyi, kun höylät kehittyivät. Ihmisvoimin käytettävää pärehöylää alet-

tiin käyttää 1860-luvun jälkipuoliskolla. Höylän runkona oli iso lankku, jonka keskiosaan terä oli asennettu. Lankkua edestakaisin liikuttamalla saatiin pölkystä höylättyä päreitä.

Päreiden höyläys vesi- ja tuulimyllyn avulla

Seuduilla, joilla oli vesi- tai tuulimyllyjä käytössä, valjastettiin pärehöylät niihin. Tuulimyllyn yhteyteen rakennetun höylän ongelmana oli nopeuden vaikea säädettävyys. Voimakas tuuli sai höylän välillä pyörimään liian lujaa, jolloin päreiden paksuutta oli vaikea valvoa. Vesivoiman avulla toimivia höyliä pidettiin parempina, koska niiden pyörimisnopeutta oli helpompi säädellä ja päreistä tuli tasalaatuisempia.

Pärehöylän kehittyminen

Päreiden höyläminen ja höyliä kehittelyminen on ollut oikea kansan kekseliäisyyden innoittaja. Höyliä kehiteltiin muun muassa hevosvetoisiksi ja heiluriliikkeellä toimiviksi.

Höyrykoneiden ja maamootoreiden yleistyessä 1900-luvun alkupuoliskolla pärehöylät kytkettiin näihin. Tämä mahdollisti päreiden höyläämisen myös seuduilla, joilla ei ollut käytettävissä vesi- tai tuulivoimaa. Traktorin käyttö höylän voimanlähteenä oli seuraava kehitysaskel, jota seurasi pian sähkömoottoreiden aikakausi. Kun konevoima tuli pärehöyliä voimanlähteeksi, sai höylän runko rakenteen, joka sillä on tänäkin päivänä.

Kuva 5: Tuulivoimalla toimiva pärehöylä Tammelan Letkussa 1928–30.

Kuva 6: Vesivoimalla toimiva pärehöylä Tammelan Lunkaassa 1929.

Pärekaton huolto

Kuva 7: Pärekaton puhdistusta henkilönostimesta käsin. Harjausliike on tärkeä tehdä ylhäältä alaspäin.

Höyläpäreistä tehty kate kestää alueesta, ilmansuunnasta ja käytetystä puumateriaalista riippuen keskimäärin 15-25 vuotta. Edellytyksenä pärekatteen kestävyydelle on, että sitä hoidetaan ja huolletaan säännöllisesti.

Katteen kunto tulisi tarkistaa keväällä ja syksyllä mahdollisimman läheltä katteen alapintaa. Vuotokohdat näkyvät päreissä ja ruodelaudoissa puun tummentumana. Vuotojen havaitseminen ja korjaaminen ajoissa ehkäisevät ruodelaudoituksen lahoamisen ja muut kosteusvauriot.

Katteen kestävyys vaikuttavat puulaadun lisäksi ilman- ja tuulensuunnat. Näiden lisäksi auringonvalolla on voimakas kuluttava ja rapauttava vaikutus päreen pintaan.

Pärekaton puhdistus

Jos pärekattoisen rakennuksen ympäristössä on paljon puita, joista karisee neulasia ja lehtiä katolle, on katto puhdistettava säännöllisesti. Muuten sen pinnalla alkaa kasvaa sammalta ja jäkälää, jotka pitä-

Kuva 8: Pahasti sammaloitunut pärekatto.

vät pärepinnan kosteana ja nopeuttavat lahoamista. Puista karisevat neulasets ja lehdes kerääntyvät myös tuulilautojen alle estäen tuuletuksen.

Roskia voidaan puhdistaa pitkävartisella harjalla tai lehtipuhaltimella. Harjausliikkeen ja puhalluksen täytyy tapahtua ylhäältä alaspäin. Pärekafe ei kestä sen päällä kävelyä, joten puhdistustyö voidaan tehdä henkilönostimesta tai telineiltä.

Pärekafe paikkaus

Pärekafeen paikkaus tulee kysymykseen, kun ka- teeseen on syntynyt reikä, esimerkiksi, kun läheises- tä puusta putoaa oksa. Jos kafeessa esiintyy pieniä vuotokohtia, kannattaa ne paikata, varsinkin jos on käytettävissä vanhoja ylijääneitä päreitä.

Paikattavalta alueelta poistetaan tarvittava mää- rä päreitä. Ruodelaudoituksen kunto tarkastetaan ja vanhat naulat poistetaan tai lyödään aluslaudoituk- sen sisään. Vanhoja päreitä voidaan käyttää vaurioi- tuneen kafe paikkaamiseen, kun niitä liotetaan en- sin vedessä niin kauan, että puuaineksen joustavuus palautuu. Linjalautana käytetään lyhyttä ja kevyttä ri- maa tai lautaa. Päreet naulataan yksitellen kiinni ruo- delaudoitukseen. Viimeiset päreet työnnetään vanho- jen päreiden terän alle, ja ne naulataan kiinni varovas- ti vanhojen päreiden päälipuolen läpi.

Vanhat päreet vaurioituvat herkästi, joten työ on tehtävä henkilönostimen korista. Koko kafeen uusimi- nen kannattaa, jos se on heikkokuntoinen ja vuotavia kohtia on tasaisesti koko lappeen alueella.

Kuva 9: Vuotokohdan löytää helpoiten yläpohjan puo- lelta. Aluskafeen tummuminen kertoo kosteusrasituk- sesta.

Kuva 10: Paikattavalta kohdalta on poistettu lahot päreets

Kuva 11: Vuotokohhta paikataan uusilla päreillä.

Päreiden valmistus

Pärekatteen kestävyys vaikuttaa ratkaisevasti puumateriaalin laatu ja käytetyt työstömenetelmät. Pärepuiksi valitaan pitkiä, suoria, hitaasti kasvaneita tiheäsyisiä puita, joiden oksisto on karsiutunut mahdollisimman ylös. Puun kierteisyys voidaan nähdä rungon kaarnan muodostuksesta ja oksien sijainnista. Varmuus rungon syiden suoruudesta saadaan veistämällä pinnasta kirveellä kuori ja pala puuta pois, jolloin niiden suunta tulee näkyviin (kuva 12). Puun latvasosaa ei kannata käyttää päreiden valmistamiseen oksaisuuden takia.

Maassamme on käytetty päreiden raaka-aineksi kuusta, mäntyä tai haapaa, paikallisesta valtapuusta riippuen. Esimerkiksi Karjalankannaksella tehtiin pärekatot pääsääntöisesti kuusipuusta, samoin Länsi-Suomessa. Keski-Suomessa käytettiin vaihtelevasti paikkakunnasta riippuen joko kuusta, mäntyä tai haapaa. Haavan käyttämiseen pärepuuna vaikutti voimakkaasti höyläyksen yleistymisen, koska haavasta on vaikea saada tasalaatuista pärettä kiskomalla. Pohjois-Suomessa päreet tehtiin poikkeuksetta männystä.

Korpikuuset eli pienioksaist kartiokuuset ovat kestävää päreainesta. Kostealla kangasmaalla kasvanut mänty on lujaa pärepuuta. Haapa on kestävytensä puolesta verraton päremateriaali, mutta sen ongelmana on valmiin päreen käpertyminen kärjestä eli teräosastaan katolla. Valittaessa haapaa pärepuuksi on sen rungossa mahdollisesti esiintyvä syiden kiertymisen tarkastettava ennen höyläämistä.

Perimätiedon mukaan havupuut kaadetaan talvela alakuun eli laskevan kuun aikaan ja lehtipuut yläkuun eli nousevan kuun aikaan.

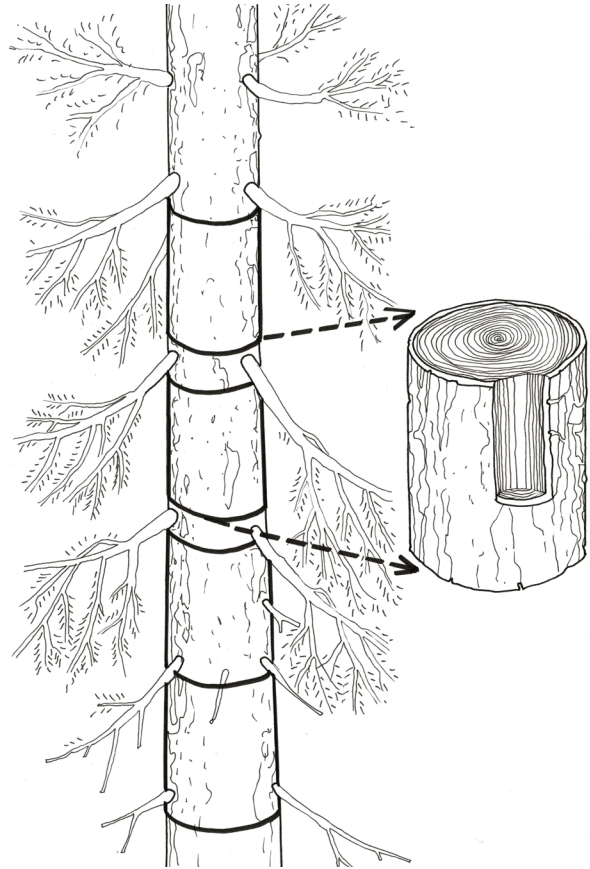
Haapapuun toinen kaatoaika on alkukesällä juuri kun puu puhkeaa lehteen. Karsitut haaparungot korjataan metsästä kokonaisina. Tukit kuoritaan ja katkotaan päreen mittaisiksi pölkyiksi vähän ennen höyläämisen aloittamista.

Rungon käsitteleminen

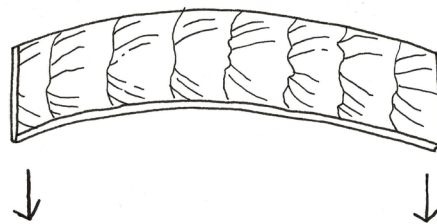
Tukit kuoritaan ja katkotaan pölkyiksi kevättalvella juuri ennen höyläämistä. Pölkyt on pyrittävä ottamaan niin, että oksia tulee mahdollisimman vähän mukaan. Pölkyt katkotaan 40–50 cm:n mittaisiksi eli päreen mittaisiksi. Päreiden mitoituksessa on otettava huomioon paikkakunnalla vallinnut kattamistyyli. Päreiden pituus on ennen kaikkea sovitettava yhteen rakennuksen ruodelaudoituksen tiheyden kanssa (kuva 21).

Katkottuja pölkyjä ei saa jättää kuivumaan aurinkoon, koska päät halkeavat kuivuessaan. Kuivumaan päässeitä pölkyjä ei voi höylätä.

Päreet voidaan merkitä höyläämisen jälkeen kastamalla pärenippujen päät väriaineeseen tai pölkynpää värjätään ennen höyläystä. Merkintä kannattaa tehdä päreiden yläpään, jolloin se jää piiloon seu-

Kuva 12: Puun sahaaminen pölkyiksi. Oksankohdat jätetään pois ja puun kierteisyys voidaan todeta veistämällä kirveellä rungon kyljestä pala pois.

Kuva 13: Päreitä taivuttamalla voidaan nähdä puun solukon suunta.

raavan pärerivin alle. Tämä tehdään siksi, että päreet tulevat asennettaessa katolle oikein päin, myös tāsukaan.

Päreet höylätään yleensä keväällä tuoreesta sulaneesta ja kuoritusta puusta. Päreiden höyläminen tapahtuu terän edestakaisella liikkeellä. Höyläysvaiheessa on huomioitava, että mahdolliset oksat valmiissa päreessä sijoittuisivat sen yläosaan. Jotta päreistä ei tulisi liian leveitä, on työstettävää pölkkyä käännettävä välillä. Yleensä käytetään menetelmää, jossa pölkky käännetään 120 astetta, jolloin jäljelle jää kolmikulmainen sydän. Jäljelle jäävää kuivaa sydänosaa ei käytetä päreen valmistuksessa.

Jos pärepölkky on paksu, se halkaistaan neljään osaan. Tällaista neljännestä höylätään vuorotellen molemmilta sivuilta, jolloin saadaan säteensuuntaisia tasalevyisiä päreitä. Onnistuneen höyläyksen edellytyksenä on teräväksi teroitettu terä ja oikea teräkulma. Jos terän kulma on väärä, ei höyläys luista ja terä tylstyy nopeasti. Höylän nopeus vaikuttaa päreiden laatuun. Vanhat höyläajat sanoivatkin, että mitä hitaampi höylä, sen parempi päre. Samoin jos päreet höylätään liian jyrkkään kulmaan, syntyy niihin paljon katkennutta solukkoa. Tämä on päreiden laadun kannalta yksi tärkeimmistä asioista huomioida. Päretä voimakkaasti heilauttamalla voi testata sen laatua. Jos se katkeaa, on se höylätty väärään kulmaan. Hyvän päreen paksuus on 3,5-4 mm ja leveys korkeintaan 125 mm.

Höylätyt päreet sidotaan esimerkiksi 75 kappaleen nippuihin, jolloin niiden liikutteleminen on vaivatonta. Niput kasataan auringolta suojattuun paikkaan odotamaan kattamista. Päre halkeaa helposti naulattaessa, jos se on kuivunut liikaa.

Puukkopäreiden valmistus

Pärepölkky asetettiin kannon nokkaan tehdyn tuen varaan. Veitsellä painamalla saatiin pölkystä irtoamaan sen pituussuuntaisia liisteitä. Liisteiden paksuus oli noin 3-4 mm, leveys 2,5-4 tuumaa ja pituus noin yhden kyynärän mitta eli 59 cm.

Yleisimmin pärepölkky lohkaistiin puunuijan ja puukiilojen avulla kahdeksi puolikkaaksi. Saadut puoliskot halkaistiin kirveellä keskeltä kahtia, jolloin pölkky oli neljänä yhtä suurena kappaleena. Näistä neljänneksistä poistettiin kuiva ja "huonosti juokseva" ydin veistämällä tai kiilaamalla. Sen jälkeen neljännekset lohkottiin kirveellä joko säteen tai vuosilustojen suunnassa noin tuuman vahvuiseksi säröksiksi eli salikkeiksi. Tämän jälkeen kappale otettiin käteen ja siitä kiskottiin leveäteräisen puukon avulla päreitä, joiden paksuus oli 3-4 mm välillä. Yleensä toisesta reunasta tuli hieman paksumpi kuin toisesta. Päreiden pituus oli noin yksi kyynärä (kuva 17).

Kuva 14: Pärepuu halkaistaan ensin puukiilojen avulla puoliksi.

Kuva 15: Pärepuun puolikas halkaistaan neljäsosiksi.

Päreiden valmistaminen käsityönä vaatii suorakavuisen, tiukkasyisen ja oksattoman puun. Tarkoin valitusta puumateriaalista käsityönä lohkomalla tai kiskomalla valmistetut päreet olivat huomattavasti kestävämpiä kuin nykyiset höylällä valmistetut päreet. Kiskomalla valmistetuissa päreissä puu lohkeaa syiden mukaisesti, joten sään rasituksille alttiissa pinnassa ei ole avonaista ja katkennutta solukkoa, kuten on päreitä koneellisesti höylättäessä. Syiden mukaan lohkaistuun pintaan syntyy myös luonnollisia vesiuria veden virtaamiseksi alas katolta. Lohkaistu pinta tuulettaa hyvin, koska päreet eivät ole tiiviisti päällekkäin.

Puukkopäreiden ja kiskottujen päreiden kausi jäi maassamme suhteellisen lyhyeksi. Varhaisimmat pärekatot tehtiin sidepäreiden kanssa. Sidepäre naulattiin päreiden peräpään päälle poikittain niin, että se piti useita päreitä paikoillaan. Näin säästettiin kallista nauloja, kun jokaista pärettä ei tarvinnut naulata yksitellen kiinni ruoteisiin. Tämä sidepäre jäi piiloon seuraavan päälle tulevan pärekerroksen alle (kuva 18). Kun nauhojen saanti helpottui, siirryttiin varmempaan tapaan naulata päreet yksitellen kiinni ruoteisiin. Joillakin alueilla naulattiin vain joka toinen päre kiinni ruodelautoihin. Toisaalla taas naulattiin jokainen päre kiinni reunasta ja peräpästä. Tällä moninkertaisella naulauksella estettiin päreiden irtoaminen tuulen ja lumen rasituksesta.

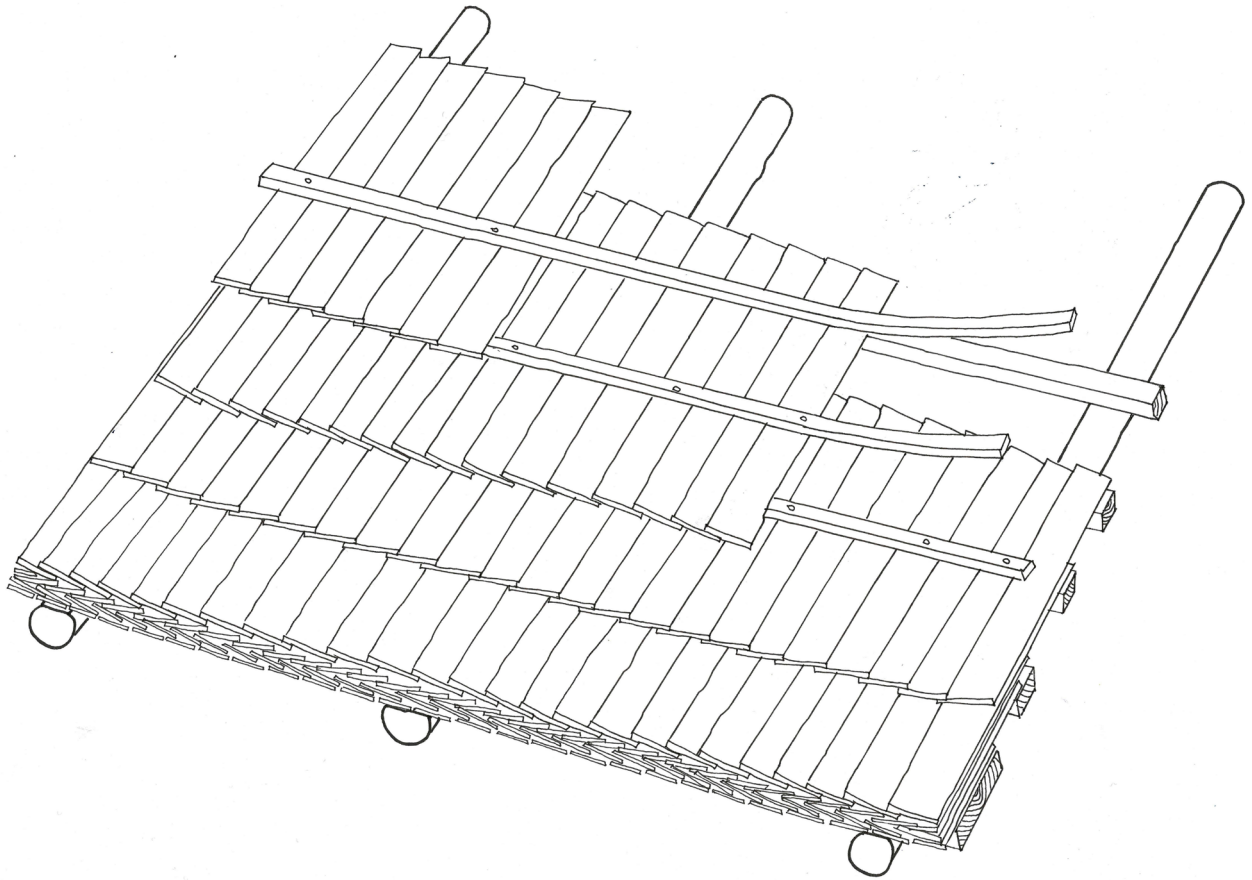
Vanhimmissa puukkopäreistä tehdyissä katteissa paksuus vaihteli ja päremenekki oli huomattavasti suurempi kuin höyläpäreitä käyttäen. Puukkopäreiden katto tehtiin pitkällä terällä eli etenemällä. Terän pituus oli yleensä 6 tuumaa, mutta 8-tuumainen etenemäkään ei ollut harvinainen.

Kuva 16: Neljännesten halkaisun jälkeen pärepuusta poistetaan ydin.

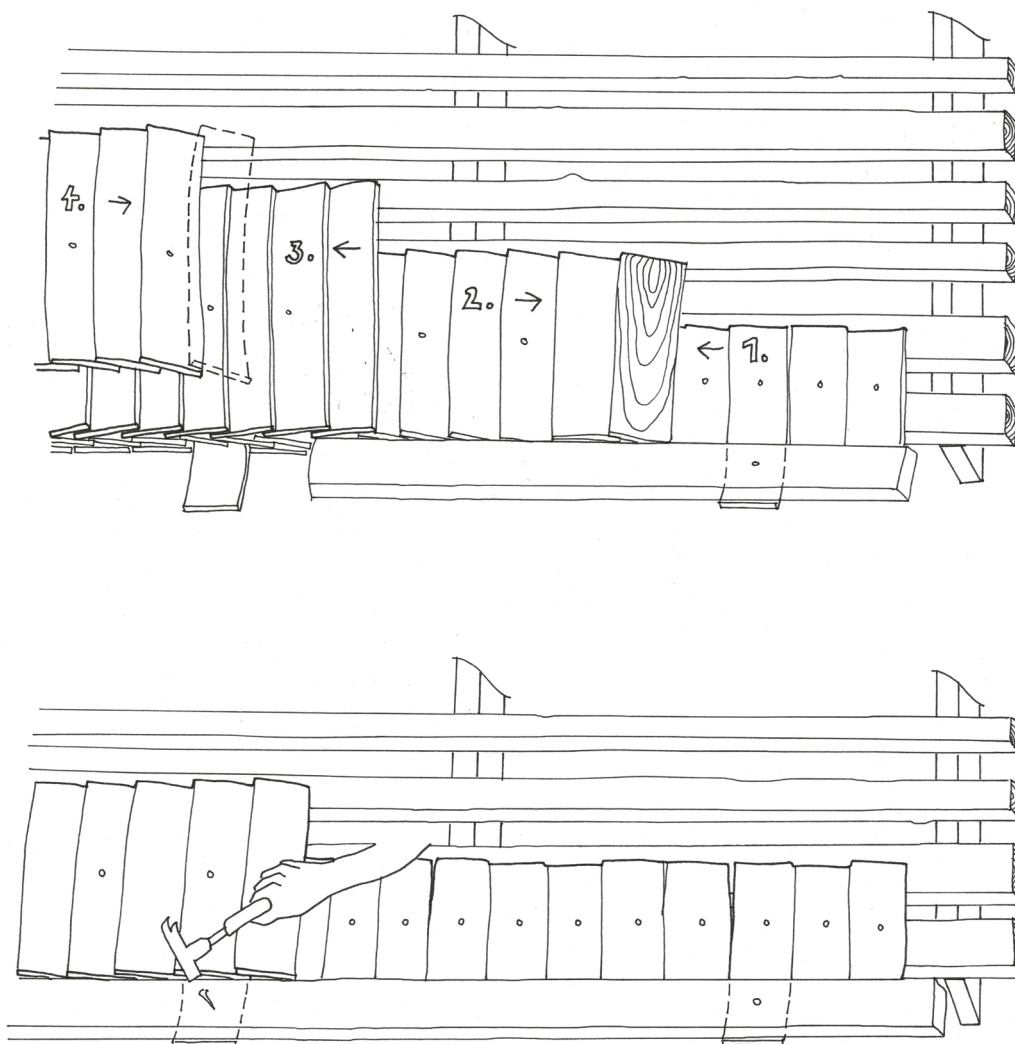

Kuva 17: Pärepuusta lohkotaan yksittäiset päreet päreveitsellä painamalla. Päreveitsessä on kahvat molemmissa päissä.

Kuva 18: Päreet on kiinnitetty sidepäreillä, jolloin nauloja kuluu vähemmän.

Pärekaton teko-ohjeet

Kuva 19: Päreiden latomisen aloitus. Aloitusrivin päreet asetetaan sivusuunnassa puskuun.

Katteen uusimista suunniteltaessa on vanha kate tutkittava ja siinä mahdollisesti esiintyvät erityispiirteet on dokumentoitava. Samalla arvioidaan pärekaton tekninen toimivuus myös katteen alapuolelta ja tarkistetaan, että päreiden pituus suhteessa ruodelaudoitukseen on sopiva. Kate on pyrittävä tekemään uusittavan katon tai paikkakunnalla vallinneen kattamistavan mukaisesti.

Vanhan katteen purku

Vanha heikkokuntoinen pärekate puretaan pois. Työ sujuu joutuisasti tasakärkisellä rautalapiolla. Lapiolla saadaan myös suurin osa vanhoista nauloista katkeamaan, jolloin jäljelle jääneet naulanpiikit on helppo hakata vasaralla sisään ruoteisiin. Jos katettavaa

aluetta on vähän, poistetaan kaikki vanha päre kerralla. Jos lape on suuri, kannattaa vanhaa katetta purkaa aina sitä mukaa kuin uusi kate etenee. Näin vältetään myös hankalien suojapeitteiden käytöltä.

Aluslaudoituksen kunto tarkastetaan, ja vaurioituneet tai heikot ruodelaudat poistetaan ja uusitaan saman paksuisella laudalla. Jos lappeessa on ollut otsalaudat, kannattaa ne kiinnittää vasta päreiden kiinnityksen jälkeen, jotta ne tulevat varmasti oikeaan korkeuteen.

Uuden katteen ladonta

Kattaminen aloitetaan räystäältä, johon naulataan päreitä noin metrin välein kupera puoli alaspäin. Näiden päreiden varaan asennetaan linjalauta noin

tuuman päähän räystään reunalaudasta. Tämä tuuman mitta muodostaa lappeen tulevan tippanokan, josta vesi tippuu alas, eikä pääse kiertymään päreiden alle. Tippanokkaa ei tehdä pidemmäksi, koska se on altis vaurioitumaan mekaanisista iskuista, lumen ja jään painosta, sekä tuulen riepotuksesta.

Linjalaudan tukipäreet naulataan pärenauloilla niin, että puolet ulottuu räystään ulkopuolelle. Linjalauta tuetaan paikoilleen kampalautoilla eli käsi-
varsilla. Kun linjalauta saadaan asennettua ja lähtö linjattua suoraan, sidotaan linjalauta kampalautoilla paikoilleen. Kampalaudat asennetaan noin kolmen metrin etäisyydelle toisistaan ja mielellään kattotuolien selkäpuiden kohdille. Näin niitä on helpompi liikutella ja ne saadaan naulattua tukevasti paikoilleen.

Vaihtoehtoisesti voidaan käyttää etenemän levyistä linjalautaa, joka on pystylautoilla kiinnitetty ylempiin ruodelautoihin.

Räystään tippanokka täytyy tehdä kauttaaltaan saman levyiseksi. Jos lappeen korkeus räystäältä harjalle poikkeaa lappeen reunoissa, voidaan ero kuroa umpeen myöhemmin linjalautaa passattaessa.

Seuraavaksi asennetaan puolikkaat päreet viere viereen toisiinsa kiinni ja naulataan reunasta ruodelautoitukseen. Nämä keskeltä katkaistut päreet asetetaan selälleen kovera puoli ylöspäin. Pareita naulattaessa on pidettävä huoli siitä, että päreen terä eli kärki on tiiviisti kiinni linjalaudassa. Näiden päreiden päälle asennetaan joko 3/4-päreet tai täysipitkät päreet limittäin. Ensimmäisen limityskerroksen suunnassa on otettava huomioon vallitseva tuulensuunta. Jos alueella tuulee usein samasta suunnasta, tehdään räystään aloituslimitys siten, että se on tuulen suuntainen. Päreet limitetään toistensa päälle noin neljänneksen leveydestään.

Nämä päreet, kuten kaikki seuraavatkin pärerivit, asetetaan kupera puoli ylöspäin. Päreet naulataan reunasta niin, että naula tulee noin tuuman verran linjalaudan leveyttä korkeammalle, jolloin naula jää seuraavan pärevarvin alle piiloon. Eli jos linjalauta on 5 tuumaa, on naulauskorkeus 6 tuumaa. Naulan kannan on jäätävä hieman koholle päreen pinnasta, koska liian tiukka naulaus halkaisee päreen. Limittäessä lyödään naula vain joka toisen päreen päältä. Eli kaksi pärettä kiinnitetään yhdellä naulalla. Tämä on pärekaton tekemisen tärkein asia huomioida, sillä yksi naula per päre sallii päreen elämisen ja estää siten sen halkeamisen.

Kun on saavutettu toinen reuna, lähdetään taas sieltä tulemaan takaisin päin jälleen limittäen päreitä noin neljäsosan päällekkäin. Pareiden limityssuunta vaihtuu siis, joka pärerivillä. Näin tehtynä räystäsalueesta tulee kolminkertainen, joka on minimivaatimus pärekatteen kestävyydelle sekä katteen vedenpitävyy-

Kuva 20: Pareiden ladonnan aloitus siten, että aloitus-päreet on limitetty ja asetettu kovera puoli ylöspäin.

Kuva 21: Pareiden ladonnan aloitus siten, että ensimmäisen rivi tehdään täysimittaisella päreellä.

Kuva 22: Pärekaton räystäs, kun alimmatkin päreet on limitetty päällekkäin.

delle. Perinteisesti pärekatto on tehty yleensä joko kolmin- tai nelinkertaiseksi. Kolminkertainen kate on yleisin, se myös tuulettuu nelinkertaista katetta paremmin. Tietysti myös päreiden menekki kasvaa jokin verran, jos tehdään nelinkertainen kate: Kolminkertaisessa katteessa etenemä on 1/3 päreen pituudesta, nelinkertaisessa katteessa 1/4.

Haapapärekaton etenemää ei saa tehdä liian suureksi, koska muuten näkyviin jäävä päreen terä käperetty kuivuessaan. Pärerivin nousu olikin vanhoissa haapakatteissa korkeintaan 3–4 tuumaa (75–100 mm).

Eräillä paikkakunnilla päreet ladottiin koko ajan samaan suuntaan. Sitä pidettiin kauniimpana katteena. Siitä oli myös hyötyä varsinkin rannikkoseuduilla, koska tuuli ei päässyt riepottamaan katetta. Eri suuntaan latomisessa – vuorottain limityssuuntaa vaihtamalla – varmistetaan päreiden pysyminen katolla, koska sivutuulella joka toinen pärerivi pyrkii aukeamaan jolloin joka toinen rivi painaa niitä kiinni.

Kun latomisessa on päästy reunaan, nostetaan linjalautaa yhden pykälän verran. Linjalautaa eli nostolautaa liikuteltaessa on varmistettava, että se on tarkasti paikoillaan kampalautojen varassa. Kaikki virheet näkyvät heti valmiissa pärerivissä. Samoin on vältettävä, ettei päreen kärki pääse työntymään naulausvaiheessa linjalaudan alle. Tämä voidaan hyvin estää naulaamalla linjalaudan yläreunan alapintaan peltikaistale, jonka varaan päreet on helppo laatoa. Linjalautaa on tällöin hieman laskettava ennen nostoa, jotta peltireuna tulee päreiden alta pois.

Kun räystäältä ei enää yletä naulaamaan päreitä, tekijä siirtyy harjan puolelle, jolloin päreiden päälle ei tule räsistusta, joka saattaisi halkaista päreen. Päreet kuivuvat jo yhden päivän aikana ja murtuvat sen jälkeen helposti pistemäisessä kuormituksessa.

Kattamista jatketaan harjalle asti, jonne asetetaan viimeiseksi lyhennetyt päreet. Nämä päreet naulataan molemmista reunoista jotteivat ne lähde kääntymään. Kun molemmat lappeet on saatu valmiiksi, naulataan harjalle harjalaudat. Räystäiden otsalautojen päälle naulataan tuulilaudat.

Piipunjuuret

Tulisijallisissa rakennuksissa katteen läpi voi tulla muurattu savupiippu. Piipunjuureen on tehtävä veden- ja lumenpitävä suojaus laudoilla ja päreillä tai pellillä. Myös piipun rappaamisella voidaan parantaa sen juuren tiiveyttä.

Piipun ja katonharjan väliin voidaan rakentaa laudoista korotuksia, joilla saadaan loivempia kulmia pellitykselle ja ohjataan veden valuminen pois päin piipusta. Pelti asennetaan katon harjan puolel-la ennen päretystä. Piipun sivuilla ja alapuolella pelti asennetaan päreen päälle. Pellityksen osat liitetään

Kuva 23: Päreiden alapääät asetetaan vaakasuuntaista riialautaa vasten. Hammastettu kampalauta on kiinni ylempänä katon lapetta. Riialautaa nostetaan työn edetessä siihen kiinnitetyn naulan avulla seuraavaan hammastukseen, jotta saavutetaan oikea pärerivin korkeus.

Kuva 24: Pärekkattoa tehdään ylhäältä päin, jolloin tekijä ei ole valmiin pärekatteen päällä.

Kuva 25: Muurattu savupiippu on pellitetty lyijypellillä, joka on kiinnitetty ruuveilla ja bitumiliimalla.

toisiinsa hakasaumoilla ja piippuun ruuveilla. Piipun kylkeen voidaan ajaa ura, johon pellen reuna taivutetaan. Pellityksen ja tiilipiipun välinen sauma tiivistetään vielä bitumiliimalla. Jos piippu levenee vesikatteen yläpuolella, bitumitiivistystä ei välttämättä tarvita. Jos piipun ulkopintaan tulee rappaus tai slammaus, voidaan se tehdä pellityksen päälle. Pellitystä ei kiinnitetä pärekatteessa muuten kuin harjalautaan.

Lyijypelti on taipuisaa, ja sen muotoa voidaan kevyesti vasaroimalla pakottaa venymään jonkin verran haluttuun suuntaan. Lyijypeltiä käsiteltäessä on huomioitava sen myrkyllisyys. Ihokosketusta tulee välttää, ja työkalut on puhdistettava työn jälkeen runsaalla vedellä.

Ulkojiirit

Ulkojiireihin voidaan asentaa laudat samoin periaattein kuin katon harjalaudat. Tällöin päreet katkaistaan yläosasta jiirin kohdalta. Ulkojiirit voidaan toteuttaa myös ilman harjalautoja jolloin ladonta tehdään jiirin peittäväksi.

Päreiden ladonta ulkojiireissä voidaan toteuttaa ainakin kahdella tavalla. Jiiri voidaan tehdä niin sanotusti viuhkaan, jolloin päreiden asettelu kaarevaan muotoon alkaa jo ennen jiiriä. Toinen vaihtoehto on tehdä ulkojiiri terävänä, jolloin päreiden päät veistetään jiirin kulman mukaiseksi. Molemmissa tavoissa pärettä lyhennetään ja muotoillaan jiirin kohdalla myös sen yläosata. Jokaisen päreen yläosan ei tarvitse taipua jiirin toiselle lappeelle, sillä tällöin jiirin kohtaan muodostuisi kohouma (kuva 26).

Sisäjiirit

Sisäjiirissä päreiden alle asetetaan jiirin suuntainen vähintään 125 mm leveä lauta, joka on alapinnan reunoiltaan ohennettu siten, että se muodostaa pelkkää ruodelaudoitusta loivemman jiirin sisäkulman. Jiirin pohjalle voidaan latoa tuohista vettä pitävä varmistuskerros ennen päretystä (kuva 27).

Päreet ladotaan viuhkamaisesti kaarevaan muotoon. Kaareva muoto voidaan piirtää aina edelliseen päriveriin langasta ja kynästä muodostetulla harpillä. Jiirin ladottavia päreitä täytyy kaventaa niiden alapäästä.

Kun pärekatto tulee rakennuksen ulkoseinää vasten, kuten tyypillisesti esimerkiksi kuistin katolla, on limityksessä pidettävä huolta siitä, ettei vesi pääse pärekerrosten väliin. Seinän viereen lisätään kalteva korotuslauta. Päreet ladotaan noin puolen metrin matkalta seinää kohti samaan suuntaan niin, että lähempänä seinää oleva päre on aina edellisen päällä (kuva 28).

Kuva 26: Ulkojiiri, jossa jiiri on tehty terävällä kulmalla.

Kuva 27: Sisäjiirin teko pärekatolla. Seuraavan päriverin korkeus merkitään piirtämällä.

Kuva 28: Pärekaton liittyminen ulkoseinää vasten tehdään varmistaen, ettei vesi pääse päreiden väliin.

LÄHTEITÄ

Kirjallisuus ja linkit

Ikävalko, Pirkko 2001. *Riukuaita ja pärekatto: opas perinteisestä rakentamisesta*. Maa- ja kotitalousnaisten keskus. Helsinki.

Laine, Matti & Orrenmaa, Anssi 2012. *Rakkaat vanhat puutalot. Säilyttäjän opaskirja*. Otava: Helsinki.

Wedman, Stina 1998. *Stickspån*. Riksantikvarieämbetet: <http://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1291193/FULLTEXT01.pdf>

